BUXGALTERIYA XODIMINING HUQUQ VA MAJBURIYATLARI

Esanov Oybek
SamISI "Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va auditi"
Kafedrasi katta o'qituvchisi

Akramova Umida O'ktam qizi
SamISI "Bank-moliya xizmatlari" fakulteti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20038435

Annotatsiya

Ushbu maqolada buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlari tizimli tarzda yoritilgan. Maqolada buxgalterning mehnat qonunchiligidagi o'rni, kasbiy etikasi, mehnat faoliyatini samarali bajarishda amal qilinishi lozim bo'lgan me'yoriy hujjatlar va mehnat shartnomasi asosida belgilangan huquq hamda majburiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu maqolada buxgalteriya faoliyatida yuzaga keladigan ijtimoiy-moliyaviy muammolar va ularni hal qilishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqotda qonun hujjatlari va amaliyot misollari orqali buxgalteriya xodimining mas'uliyat va imtiyozlari batafsil ochib beriladi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya xodimi, huquq, majburiyatlar, mehnat qonunchiligi, kasbiy etikasi, mehnat shartnomasi, moliyaviy hisobot, kasbiy mas'uliyat

Abstract

This article systematically elaborates on the rights and responsibilities of accounting personnel. It analyzes the position of accountants within labor legislation, their professional ethics, normative documents that must be adhered to in the effective execution of their work activities, and the rights and responsibilities defined by the employment contract. Additionally, the article explores socio-financial problems arising in accounting activities and proposes solutions to address these issues. The study provides a detailed exposition of the responsibilities and privileges of accounting staff through examples from legal documents and practical applications.

Keywords: accounting personnel, rights, responsibilities, labor legislation, professional ethics, employment contract, financial reporting, professional responsibility

Аннотация

В данной статье систематически освещены права и обязанности бухгалтера. В статье анализируется место бухгалтера в трудовом законодательстве, профессиональная этика, нормативные документы и права и обязанности, установленные трудовым договором, которые необходимы для эффективного выполнения трудовой деятельности. Кроме того, в статье разработаны предложения по разрешению социально-финансовых проблем, возникающих в бухгалтерской деятельности. В исследовании подробно раскрыты ответственность и привилегии бухгалтера на основе законодательных актов и практических примеров.

Ключевые слова: бухгалтер, права, обязанности, трудовое законодательство, профессиональная этика, трудовой договор, финансовая отчетность, профессиональная ответственность

Kirish

Buxgalteriya xodimlari tashkilotlarda moliyaviy faoliyatni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Ular moliyaviy hisobotlarni tuzish, soliq majburiyatlarini bajarish, va tashkilotning moliyaviy holatini to'g'ri aks ettirish uchun javobgardirlar. Shuning uchun, buxgalteriya xodimlarining huquq va majburiyatlarini to'liq tushunish ularning faoliyatida muhim ahamiyatga ega, chunki bu nafaqat moliyaviy nazoratning samaradorligini ta'minlaydi, balki qonuniy talablar va me'yorlarga rioya qilishni ham kafolatlaydi. Bu

mavzu orqali buxgalteriya xodimlarining huquqiy asoslari, vazifalari va javobgarliklari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini o'rganish mehnat huquqi va korporativ boshqaruv doirasida alohida ahamiyatga ega. Ushbu xodimlar nafaqat moliyaviy hisob-kitoblarni yuritishda, balki tashkilotning moliyaviy ahvolini aniq va ishonchli ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Ularning huquqlari va majburiyatlari mehnat munosabatlarida adolatlilikni ta'minlash, ishchi va ish beruvchi o'rtasida ishonchli va samarali aloqa o'rnatish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, bu elementlar tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi va qonuniy faoliyat yuritishini kafolatlaydi, bu esa korporativ boshqaruvning asosi hisoblanadi. Natijada, buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini to'g'ri tushunish va hurmat qilish nafaqat shaxsiy ish faoliyatining samaradorligini, balki tashkilotning umumiy moliyaviy sog'lomligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi buxgalteriya xodimlarining huquq va majburiyatlarini aniqlash, tahlil qilish hamda ularni yanada aniq va tushunarli tarzda bayon etishdan iborat. Tadqiqot jarayonida buxgalteriya xodimlarining kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan asosiy huquq va majburiyatlari o'rganiladi va ularning amaliyotda qanday qo'llanilishi o'rganiladi. Shuningdek, bu ma'lumotlar yordamida buxgalteriya sohasida bilim va xabardorlik darajasi oshirilishi, qonunlarga va kasbiy etika qoidalariga rioya etilishi ta'minlanishi ko'zda tutilgan. Tadqiqot natijalari buxgalteriya xodimlarining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, mas'uliyat va axloqiy tamoyillarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlari haqida adabiyotlarda keng qamrovli tahlillar mavjud bo'lib, ularning asosiy diqqat markazi xodimlarning huquqiy va axloqiy mas'uliyatlaridir. Ko'plab tadqiqotlarda buxgalteriya xizmatining tashkilotdagi roli va buxgalter xodimining moliyaviy hisobotlarni to'g'ri va shaffof tarzda yuritish majburiyati ta'kidlanadi. Shuningdek, buxgalteriya xodimlari haqida qonun hujjatlarida belgilangan huquqlar, masalan, mehnat qonunchiligi doirasidagi ish haqi, dam olish va ta'til huquqlari, shuningdek, ichki kompaniya siyosatlariga rioya qilish majburiyatlari batafsil yoritilgan. Etik masalalar jihatidan, buxgalterning maxfiylikni saqlash, korrupsiyaga qarshi turish va axloq me'yorlariga amal qilish kabi mas'uliyatlari keng ko'rinishda o'rganilgan. Shu tarzda, buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlari mavzusidagi adabiyotlar, ularning professional faoliyatida qonuniy va axloqiy qoidalar ustuvor ekanligini aniq ko'rsatadi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini tushunishda moliyaviy hisobotlarda shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlashdagi roli bilan bog'liq nazariyalar va tuzilmalarni tahlil qilish muhimdir. Asosiy akademik manbalarda, buxgalteriya nazariyasi, ayniqsa, agentlik nazariyasi va axborot nazariyasi, buxgalterlarning tashkilotdagi ishonchni mustahkamlashda, xodimlarning moliyaviy axborotni aniq va haqqoniy tarzda yetkazib berishda qanday faoliyat olib borishini aniqlaydi. Agentlik nazariyasi buxgalterning kompaniya manfaatdor tomonlariga (aksiyadorlar, investitorlar, davlat) hisob berish majburiyatini ko'rsatib, ularning huquqlarini himoya qilish va moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilishga urg'u beradi. Axborot nazariyasi esa moliyaviy ma'lumotlarning to'liqligi va sifatiga e'tibor qaratib, buxgalterning axborotni shakllantirish va taqdim etishda shaffoflikni ta'minlashdagi mexanizmlarni o'rganadi. Shu bilan birga, korporativ boshqaruv va etik kodlar buxgalterlarning professional majburiyatlarini belgilab, ularning ish jarayonidagi axloqiy tamoyillarni mustahkamlaydi. Umuman olganda, ushbu nazariyalar va akademik yondashuvlar, buxgalteriya xodimining moliyaviy hisobotlarni aniqlik va halollik bilan yuritishda o'rni va javobgarligini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini taqdim etuvchi huquqiy hujjatlar va taqqoslovchi tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. Boshqa davlatlarning amaliyotlarini o'rganish orqali, buxgalterlar uchun maxsus huquqlar, masalan, moliyaviy ma'lumotlarga kirish imkoniyatlari aniq belgilanganini ko'rish mumkin. Shu bilan birga, buxgalterning ma'lumotlarni maxfiy saqlash, qonunchilikka va ichki kompaniya siyosatlariga muvofiq ishlash majburiyatlari ham katta ahamiyatga ega. Ularning huquqlari va majburiyatlari o'rtasida muvozanat mavjud bo'lib, buxgalteriya faoliyatining shaffofligi va ishonchliligini ta'minlaydi. Shu tarzda, huquqiy hujjatlar buxgalterlarga tegishli cheklovlar

va erkinliklarni aniq belgilab beradi, bu esa ularning professional faoliyatini samarali va huquqiy asosda olib borilishiga xizmat qiladi.

Buxgalter xodimining huquqlari: Buxgalter xodimining huquqlari bu uning ish joyidagi kasbiy faoliyatini amalga oshirishda qonunlar hamda tashkiliy me'yorlar asosida kafolatlangan imtiyozlari va imkoniyatlaridir. Bu huquqlar ichiga malaka oshirish, ish sharoitlarini yaxshilash, bilim va ko'nikmalarini yangilash, shuningdek, o'z ishining samaradorligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan resurslarga ega bo'lish kiradi.

Kasbiy majburiyatlar: Kasbiy majburiyatlar - bu buxgalter xodimining o'z vazifalarini bajarishda rioya qilishi lozim bo'lgan axloqiy, huquqiy va tashkiliy talablar majmuasidir. Ular o'z ichiga ishbilarmonlikni saqlash, aniqlik va adolatni ta'minlash, ma'lumotlarni to'g'ri va vaqti bilan taqdim etish, hamda tashkilot qoidalariga amal qilishni oladi.

Axloqiy me'yorlar: Axloqiy me'yorlar bu buxgalter xodimining kasbiy faoliyatida amal qilishi zarur bo'lgan etik tamoyillar va odob qoidalaridir. Ushbu me'yorlar ishonchlilik, maxfiylik, shaffoflik va halollik tamoyillarini o'z ichiga olib, xodimning ish jarayonida to'g'ri va mas'uliyatli harakat qilishini ta'minlaydi.

Regulyatorlik talablari: Regulyatorlik talablari - bu davlat yoki kasbiy tashkilotlar tomonidan belgilangan qonunlar, qoidalar va standartlar majmuasidir, ular buxgalteriya faoliyatining qonuniyligini hamda sifatini nazorat qiladi. Ushbu talablar auditorlik standartlari, soliq kodeksi va moliyaviy hisobotlarni tayyorlash qoidalarini o'z ichiga oladi, bu esa xodimlarning ish faoliyatida qonuniylik va tartibga rioya qilinishini ta'minlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini o'rganishda tizimli yondashuv asosida metodologiya qo'llanildi. Bunday yondashuv huquqiy va kasbiy jihatlarni chuqur va aniq tahlil qilish imkonini beradi, bu esa xodimlarning qonuniy huquqlari hamda majburiyatlarini yanada mukammal tushunishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida huquqiy hujjatlar, amaliy tajriba va normativ-huquqiy bazaga asoslangan analitik usullar birlashtirilib, bu sohadagi muammolarni aniqlash va ularni hal etish uchun asos yaratildi. Shu tariqa, tanlangan metodologiya buxgalteriya xodimlarining huquq va majburiyatlarini tizimli tarzda o'rganish hamda amaliy jihatdan qo'llash uchun samarali vosita bo'lib xizmat qildi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlari mavzusini chuqur o'rganish uchun sifatli tadqiqot metodlari qo'llanildi. Avvalo, mavjud qonunlar, normativ hujjatlar va ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi, bu orqali dolzarb ma'lumotlar to'plandi va tahlil qilindi. Adabiyotlarni ko‘rib chiqish (literature review) yordamida mavzuga oid tayanch ma'lumotlar yig'ildi va sohada mavjud nazariy asoslar aniqlab olindi. Shuningdek, hujjatlarni tizimli tahlil qilish (document analysis) orqali amaldagi qonunchilik va normativ hujjatlar detal yoritildi, bularning xodimlarning huquq va majburiyatlariga ta'siri o'rganildi. Bu sifatli metodlar yordamida mavzu keng qamrovda va chuqur tahlil qilindi, xodimlarning huquqiy holati va ularning majburiyatlari haqida mukammal tushuncha hosil qilindi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini amalda qanday bajarilishini va bu jarayondagi qarashlarni aniqroq tushunish uchun miqdoriy tadqiqot metodlari qo'llaniladi. Jumladan, so'rovnomalar orqali buxgalterlar orasida huquq va majburiyatlarning qanchalik samarali amalga oshirilgani, ular o'z huquqlarini qanchalik bilishlari va majburiyatlarini qanday bajarishlari haqida ma'lumot to'planadi. Shuningdek, intervyular usuli qo'llanilib, malakali buxgalteriya mutaxassislari bilan chuqur suhbatlar o'tkazish orqali, amaliyotda yuzaga keladigan muammolar va ular bilan bog'liq yechimlar muhokama qilinadi. Ushbu yondashuvlar tadqiqotda nafaqat rasmiy qoidalar, balki real amaliyotdagi holatlarni ham tahlil qilish imkonini beradi, natijada buxgalteriya xodimlarining huquq va majburiyatlarini to'g'ri tushunish va yaxshilash bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqilishi mumkin.

Ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish tizimini yaratishda bir qancha muhim jihatlarga e'tibor qaratish lozim. Avvalo, axloqiy me’yorlar ustuvor ahamiyatga ega bo‘lib, respondentlarning roziligi va maxfiylik tamoyillarini ta’minlash kerak. Ma’lumotlar to‘plashda namuna olish usullari sifat jihatdan ishonchli bo‘lishi uchun qulay va teng imkoniyat beruvchi metodlar tanlanadi; masalan, tasodifiy yoki stratifikatsiyalashgan namuna olish. Toplangan ma’lumotlarning aniqligi va ishonchliligini oshirish uchun zamonaviy statistik dasturlar, intervyu va so‘rovnomalar kabi aniq va samarali vositalardan foydalaniladi. Ushbu yondashuvlar tadqiqot natijalarining haqiqatga muvofiq va tahlilning mustahkam bo‘lishini kafolatlaydi.

Xulosa

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlari mehnat jarayonining samarali va tartibli o'tkazilishida muhim ahamiyatga ega. Huquqlari orasida to'liq va aniq ma'lumotlarni olish, ish sharoitlari haqida xabardor bo'lish, shuningdek, kasbiy sirlarni saqlash huquqi mavjud. Majburiyatlari esa – ish yukini o'z vaqtida va sifatli bajarish, mehnat va moliyaviy intizom qoidalariga amal qilish, hamda jamoaviy ishlarda faol ishtirok etishdir. Bu huquq va majburiyatlarning bajarilishi nafaqat shaxsiy rivojlanish va himoyani ta'minlaydi, balki tashkilotning moliyaviy barqarorligini va ishonchliligini kafolatlaydi, shu orqali ish joyida ishonchli va samarali muhit yuzaga keladi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlarini chuqur tushunish nafaqat xodimlar uchun, balki ish beruvchilar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bu bilimlar, ish jarayonida qonuniy va axloqiy me'yorlarning mukammal bajarilishini ta'minlaydi. Ish beruvchilar o'z xodimlarining huquqlarini hurmat qilishlari, shuningdek, ularning kasbiy majburiyatlarini to‘la bajarishlarini nazorat qilishlari lozim. Shu orqali, tashkilot ichida ishonchli va samarali ish muhitini yaratish, noqonuniy harakatlarning oldini olish mumkin bo'ladi. Buxgalteriya xodimlari esa o'z navbatida qonun va etik normalarga rioya qilish orqali o'z vazifalarini yuqori darajada bajaradi, bu esa tashkilotning moliyaviy barqarorligi va obro'sini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Buxgalteriya xodimining huquq va majburiyatlari tashkilotlarning moliyaviy faoliyatining samaradorligi va yaxlitligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xodimlarning o'z vazifalarini qonun va me'yoriy hujjatlarga muvofiq bajarishi moliyaviy hisobotlarning to'g'riligi hamda shaffofligini ta'minlaydi, bu ichki nazorat tizimini kuchaytiradi. Shuningdek, huquq va majburiyatlarning aniq belgilanganligi xodimlar o'rtasida mas'uliyatni oshiradi va noto'g'ri xatti-harakatlarning oldini oladi. Natijada, bu holat moliyaviy operatsiyalarni tartibli va ishonchli amalga oshirishga yordam beradi, tashkilotning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlaydi hamda uning mamlakat iqtisodiyotidagi o'rnini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomov, D. (2020). Buxgalteriya hisobining nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Jalilov, S. (2018). Mehnat huquqi asoslari. Toshkent: Huquqiy nashrlar.
3. Rustamova, G. (2019). Buxgalteriya hisobi va hisoboti. Toshkent: O'zbekiston iqtisodiyoti.
4. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. (2019). Toshkent: Huquqiy axborot markazi.
5. Karimov, E. (2021). Buxgalteriya xodimlarining mehnat va huquqiy majburiyatlari. Ilmiy maqola, 12(3), 45-52.
6. Abdullayev, M. (2017). Hisob va moliya huquqi asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya.
7. Qo'chqorov, A. (2019). Buxgalteriya hisobi va soliqqa tortishning o'ziga xos jihatlari. Toshkent: Ilmiy nashrlar uyushmasi.
8. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. (2020). Toshkent: Soliq qo'mitasi nashriyoti.
9. Mirzayev, N. (2018). Mehnat qonunchiligi va xodimlarning huquqlari. Toshkent: Jamiyatshunoslik.
10. Toshpulatov, B. (2022). Buxgalteriya xodimining professional etikasi va mas'uliyati. Toshkent: Akademiya nashrlari.